

Forord

I dette nummer af *Kultur & Klasse* tiltræder en redaktion bestående af Jacob Bøggild og Per Krogh Hansen, som har været medlemmer af redaktionen i mange år, samt Heidi Philipsen, Mikkel Bolt og Henrik Skov Nielsen, der er nye medlemmer. Det fejrer vi med et temanummer om lige netop kultur og klasse, hvormed vi gerne vil signalere vores fortsatte tiltro til aktualiteten af både tidsskriftet og termerne i dets navn.

Men hvorfor kultur og klasse i dag? Hvad er fælles for de to begreber og hvad adskiller dem? Kan de overhovedet eksistere sammen? Kan de tænkes hver for sig?

Kulturbegrebet har i de sidste 30-40 år spillet en central rolle inden for de humanvidenskabelige discipliner – det er karakteristisk, at storinstituttet, som opstod med sammenlægningen af institutterne for litteraturvidenskab, kunsthistorie, teatervidenskab og musik ved Københavns Universitet, eksempelvis fik navnet Institut for Kunst- og *Kultur*videnskab. Inden for den politiske verden har en stor del af diskussionen om indvandrere ligeledes fundet sted med henvisning til de forskellige kulturer, der mødes og strides i en globaliseret verden. Kultur er en af de vigtigste termer, hvormed verden forstås og skabes. Kultur skaber forskelle og sammenhæng. Både inden for den humanvidenskabelige og den politiske sfære er kulturbegrebet således kendetegnet ved på én gang at have to betydninger: kultur er, som Johan Fjord Jensen påpeger i sin tekst »Det dobbelte kulturbegreb – den dobbelte bevidsthed« fra 1988, både helhed og forskel.¹ Inden for humanvidenskaberne har kulturbegrebet således fået til funktion at udpege det, de enkelte discipliner som f.eks. kunst- og litteraturhistorie er fælles om, i den sammenhæng henviser kultur til en helhed, kultur er det, som forbinder det hele uden egentlig at kunne fastholdes, lidt som luften, der forbinder alt synligt, men selv er usynlig. I den politiske sfære kan vi ligeledes se, hvorledes kultur indeholder to modsatte betydninger: fragmentering og helhed. Kultur bruges på den ene side til at påpege eksistensen af en række forskellige og ikke nødvendigvis compatible kulturer. På den anden side konstrueres den danske kultur dermed til tider som uforenelig med udefrakommende kulturer på en måde, som samtidig tilskriver den danske kultur konsistens og gør den til en sammenhængende enhed.

Kulturbegrebet har en lang forhistorie, men som Michael Denning skriver i *Culture in the Age of three Worlds*,² er det muligt at argumentere

for, at kulturbegrebet dukkede op i 1950'erne som et forsøg på at komme på højde med tidens massekultur og de nye ideologiske statsapparater, der understøttede denne. Og der er da heller ikke tvivl om, at fremkomsten af nye teknologier til massekommunikation og på et overordnet niveau etableringen af efterkrigstidens konsumsamfund resulterede i en eksplosion i brugen af termen kultur. På mange måder var det som om et helt nyt område af livet pludseligt blev synligt, et område med sin egen autonomi og logik. Selvom dette område var uløseligt knyttet til staten, civilsamfundet og markedet, så fremstod det alligevel på mange måder som en sfære for sig. En sfære, der skulle analyseres. På forskellig vis var termer som 'tegn', 'diskurs', 'ideologi' og 'hverdagsliv' alle samme forsøg på kritisk at kortlægge denne sfære, at kortlægge kulturindustrierne og den måde, de forvandlede hverdagen på. Så forskellige litteraturhistorikere, filosoffer og forfattere som Theodor Adorno, Raymond Williams, Guy Debord og Roland Barthes var alle optaget af denne nye kultur og forsøgte at underkaste den analyse. Der skete et veritabelt 'Cultural Turn' på dette tidspunkt. Etableringen af 'Cultural Studies' i England og siden USA var nok det mest tydelige eksempel på denne udvikling, der også kom til udtryk lokalt i etableringen af forskellige uddannelsesinitiativer og forskningssatsninger op gennem 1970'erne og 1980'erne. Der blev således etableret egentlige kulturstudier ved universiteterne i Århus, Odense, Roskilde og København i disse år. Selvom 'Cultural Studies' i den politiserede engelske variant måske aldrig rigtigt har fået fodfæste herhjemme, så har kulturstudier af forskellig art blomstret på en række forskellige institutter. At kulturbegrebet ikke synes at have mistet sin relevans, illustreres af forskningsprojektet »Nationalt netværk for kulturforskning og analyse«, der fra 2003 til 2005 havde deltagelse af forskere fra en lang række institutioner.

Hvor kulturbegrebet ikke synes at mistet sin analytiske kraft og fortsat er i brug inden for en række humanistiske discipliner og forskningsområder, så forholder det sig ud fra en overfladisk betragtning anderledes med klassebegrebet, der med overgangen til et postmoderne fortolkningsparadigme i begyndelsen og midten af 1980'erne kom i modvind. Spørgsmålet om en forfatters klassetilhørsforhold var ikke længere alfa og omega, som det havde været en overgang i 1970'erne. Forskellige former for tekstanalyse erstattede klasseanalysen, hvor litteraturhistorikeren tidligere havde været på udkig efter klasser, ledte vedkommende nu efter tekster og troper. Klasseanalysen var derfor i en periode næsten fraværende. Identitet blev ikke længere konciperet som et spørgsmål om klassetilhørsforhold, der var ikke længere noget, som eksempelvis hed arbejderidentitet. Afviklingen af tidligere klasseidentiteter blev analyseret som en kulturalisering

eller æstetisering, hvor den enkelte kultiverede sig gennem sin fritidsadfærd. Præmissen for dette skifte var en forestilling om, at det senmoderne, det post-industrielle eller det postmoderne samfund ikke længere var et klassesamfund. Klasse modsætningen var om ikke ophævet, så erstattet af andre sociale modsætninger og politiske kampe, som for eksempel modsætningen mellem stat og befolkning eller den mellem erhvervsaktive og arbejdsløse. Men inden for de seneste fem til ti år er det som om, der igen er sket en forandring. Litteratur-, kunst- og kulturhistorien er eksempelvis igen blevet scene for en politisering. Selvom det måske ikke altid er i form af klassebegrebet og som en klasseanalyse, så er spørgsmålet om litterære teksters og kunstneriske og kulturelle artefakters relationer til andre tekster og kontekster igen blevet centralt. Forskningsfelter som kunst og politik, litteratur og ret og litteratur og medicin vidner om denne udvikling, hvor biopolitik og postfordisme fremstår som nogle af de væsentlige overgribende orienteringspunkter, der skaber forbindelser mellem litteratur- og kunsthistorien og socialvidenskab, antropologi og sociologi.

Det nærværende nummer af *K&K* rummer en række bidrag til analysen af denne udvikling, hvor grænserne mellem traditionelle formalistiske og kontekstualiserende analyser problematiseres til fordel for nye måder at foretage litteratur- og kulturhistorie på. Den nye redaktion ønsker dermed at genintroducere den problemstilling, som tidsskriftet i sin tid pegede på med valget af navnet: *Kultur & Klasse*. Det sker med respekt for det arbejde, der er blevet realiseret i de mere end 100 numre, der er blevet udgivet, men også med erkendelsen, at forbindelserne mellem kultur og klasse nu nødvendigvis artikuleres på nye måder.

Nummeret bringer for første gang i dansk oversættelse to artikler, som på hver sin måde på markant vis kommenterer kulturstudierne, og gør det ved at adressere hver sin mulige 'mangel':

Den strukturalistisk funderede eller formalistisk orienterede del af litteratur- og kulturstudierne bliver med jævne mellemrum beskyldt for kun at interessere sig for ikke at interessere sig for andet end litteraturens litteraritet eller kunstværkets æstetiske ordningsprincipper. For nylig har en af strukturalismens fædre, Tzvetan Todorov, istemt denne kritik og taler om, at litteraturen er i direkte fare, hvis den bliver læst som uden forbindelse med livet og virkeligheden.³ Ifølge Todorov har den stærke formelle orientering i tekstlæsning sat sine spor helt ned i grund- og gymnasieskolens undervisning. Litteraturen læses ikke længere, som bidrag til forståelse af mennesket og dets virkelighed, men kun med henblik på at afdække de strukturelle principper eller for at bekræfte en forudbestemt teori.

Dorothy Hales bog *Social Formalism. The Novel in Theory from Henry James to the Present*,⁴ hvorfra vi bringer indledningen, fungerer som et aktuelt korrektiv til en skepticisme à la den Todorov har gjort sig til talsmand for, om end den front, hun argumenterer imod, i udgangspunktet er en anden. I en dobbeltpolemik mod den dominerende tradition inden for kulturstudiet (blandt andet repræsenteret af Eve Kosofsky Sedgwick), hævder Hale, at ikke alene tager netop dén kulturteori, der hævder at interessere sig for verden snarere end værket, rent faktisk udgangspunkt i værker, når den vil bestemme normer, sociologi mm, men i tillæg har den i sin antagede verdensvendthed tabt den relevante værkteori af syne. Dermed bliver savnet af en reaktualisering af ikke mindst romanteorien for Hale dobbelt. Hales videre pointe er, at den kritik, der har været rejst mod romanteorien for ikke at interessere sig for andet end litteraturens litteraritet, er uberettiget. Litteraturteoretikere som blandt andre Henry James, Percy Lubbock, Wayne Booth, Gerard Genette og Michail Bachtin har delt den overbevisning, at romanen via sine formelle aspekter legemliggør forfatterens forestilling om såvel social identitet som social virkelighed – hvad enten dette formuleres i form af Lubbocks ‘vision’, Genettes ‘voice’ eller Bachtins ‘dialogicitet’. I den henseende er de nævnte teoretikere ikke nær så langt fra de sociokulturelle tilgange hos f.eks. Eve Kosofsky Sedgwick, Barbara Johnson og Henry Lotus Gates, som disse ellers har hævdet. De forenes i det, at de deler en socialformalistisk interesse, det vil sige ser det formale aspekt ved teksten som udtryk for og resultatet af en specifik og historisk variabel social formation. Med sin bog foreslår Hale således en alternativ teoriehistorie – en historie, der påviser ligheder og sammenhænge, mange af de involverede parter har fornægtet.

Den amerikanske poststrukturalistiske og feministiske teoretiker *Judith Butler* beskæftiger sig i sin artikel »Det blot kulturelle« med forholdet mellem en ‘hårdere’ marxistisk tilgang og en mere ‘blød’ kulturvinkel på kulturstudierne. Butlers tekst er et svar på den kritik, der blev fremført fra marxistisk og feministisk kant i kølvandet på kulturstudierne eksplosive udbredelse i den anden halvdel af 1980’erne i det nordamerikanske universitetssystem. En række feministiske og marxistiske teoretikere deriblandt Nancy Fraser forholder sig meget skeptisk til den kulturelle vending og kritiserer den for at forvandle alt til et spørgsmål om kultur. Fokus på kultur truer ifølge disse teoretikere med at opløse distinktionen mellem kultur, økonomi og det materielle, pludselig er kultur både overalt og ingen steder. En sådan reduktionisme er skadelig og gør det blot sværere at udvikle en brugbar venstreorienteret analyse af sociale, politiske og kulturelle forhold, lød kritikken. I sin tekst svarer Butler igen og afviser at privilegere en ‘hårdere’ materiel marxisme; det væsentlige

ved den nye kulturelle tilgang er netop, at den inspireret af bl.a. Louis Althusser, Michel Foucault og Claude Lévi-Strauss formår at redegøre for, hvorledes de to sfærer er filtret sammen og reelt ikke lader sig skille ad. Derfor giver det ikke mening at vende tilbage til en mere traditionel marxistisk analyse og en dualistisk teori om kultur og økonomi. Problemet med den dualistiske tilgang er, at den nødvendigvis hierarkiserer og ender med at marginalisere den kulturelle side. Ifølge Butler viser kritikken mod den kulturelle vending sig reelt at være en form for neokonservativ marxisme, der ikke er i stand til at tænke hinsides den klassiske basis-overbygningsmodel, hvor kultur altid er et afledt udtryk for mere grundlæggende og derfor vigtigere materielle forhold. I forlængelse af denne diskussion argumenterer Butler for, at de identitets- og rettighedskampe, som eksempelvis bøsser og lesbiske kæmper, faktisk er udtryk for en kamp mod hele det kapitalistiske systems reproduktion og ikke blot er kulturelle i snæver forstand. Disse identitetskampe er ifølge Butler netop det, som giver venstrefløjen styrke.

I artiklen »Kultur uden klasse? – Klasse uden Kultur?« argumenterer *Henrik Kaare Nielsen* for, at der stadigvæk – også under postfordistiske betingelser – eksisterer et forhold mellem kultur og klasse, og at det er nødvendigt at insistere på en analyse, der kan adressere begge forhold. Kaare Nielsen ser nærmere på, hvordan kulturaliseringstendenser spiller en stadigt større rolle for den sociale udvikling og måden, samfundet fungerer på. Denne udvikling gør tidligere mere traditionelle analyser af marxistisk tilsnit uegnede til at redegøre for de komplekse udvekslinger mellem kultur og klasse. Undervejs i sin artikel forholder Kaare Nielsen sig kritisk til Judith Butlers analyse i »Det blot kulturelle« om de sociale bevægelseres forandringspotentialer. Ifølge Kaare Nielsen er Butlers analyse præget af en enten-eller-logik – de kulturelle kampe privilegeres som absolut andethed til den repressive normalitet – der ikke formår at fange det processuelle i de kulturelle og sociale processer. Denne tendens til ikke at have blik for det processuelle i forholdet mellem kultur og klasse finder Kaare Nielsen ligeledes hos Pierre Bourdieu, der ifølge Kaare Nielsen også tenderer til at lukke horisonten og male med en for bred pensel, hvorved muligheden for et universelt refleksionsperspektiv forsvinder. Deroverfor insisterer Kaare Nielsen netop på dette perspektiv og på muligheden for at etablere en egentlig demokratisk emancipationstænkning, der kan skabe rum for en refleksion over eksempelvis den globale kapitalismes klasseforhold.

Mikkel Bolt redegør i sin artikel »Støj eller stemmer« for den franske filosof Jacques Rancières teorier om de lavere klassers appropriation af kulturelle og kunstneriske former og udtryk hinsides den alment accep-

terede omgang med kunst og kultur. Bolt argumenterer, at Rancières filosofi skal forstås som en serie angreb på den filosofiske mesterdiskurs, der hvad enten det er hos Platon, Marx eller Althusser altid sætter sig i scene som en afmystificerende gestus, der autoritativt forklarer, hvordan samfundet i virkeligheden hænger sammen, og hvem der skal gøre hvad for, at det fungerer. Bonden skal passe sine marker, skomageren lave sko, mens filosofien skal filosofere. Filosofien opdeler samfundet i funktioner og sørger for, at der ikke er noget hul mellem ord og handling. Rancières filosofi er ifølge Bolt et opgør med denne opdeling, hvor bonden ikke kan forstå og endmindre skabe kunst eller skrive litteratur. Når skomageren vandrer rundt og filosoferer, sker der noget, der opstår huller, som synliggør, at den tilsyneladende naturlige strukturering af samfundet er kontingent og åben for brud. Klasse og kultur hænger ikke sammen på nogen ligetil måde.

Camilla Møhring Reestorffs artikel argumenterer for, at begreberne kultur og klasse er nødvendige for at forstå diskursen om globalisering indenfor dansk politik. Kulturministerens og kulturministeriets Kulturkanon anvendes som eksempel på, hvordan regeringens globaliseringsoptik, hvor globaliseringen anskues som en trussel mod nationalstaten, resulterer i en kulturpolitisk strategi, der skal etablere en fælles national og lokal kultur forankret i en forestillet territorial og uforanderlig nationalstat. Den lokale forankring af kulturen indebærer, at kultur- og klassebaserede transnationale fællesskaber undermineres. Der argumenteres for, at kultur bliver et hierarkisk begreb, når de, der ikke er en del af fællesskabet, ekskluderes.

Artiklen af *Heidi Philipsen* analyserer den særlige form for lærings- og organisationskultur, der er udviklet ved Den Danske Filmskole. I artiklen introduceres væsentlige teoretiske tilgange til organisationskultur, og Filmskolen bruges som en illustration af, hvordan disse tilgange kan supplere hinanden i praksis. Der argumenteres endvidere for, at filmskabere såvel som organisationer, der uddanner disse, kan profitere af at finde den rette balance mellem frihed og begrænsning – eller frihed via begrænsning. Optikken på kultur er således her, at kultur ikke alene er noget, der sorterer under Kulturministeriet, eller som kan analyseres via cultural studies-traditionen. Det er også dét, der foregår f.eks. i en organisation som vor nationale filmskole, hvor en ændring i kulturen kan få store konsekvenser for dansk films videre udvikling.

Henrik Skov Nielsens artikel »Selvmordsaktioner« falder i to forbundne dele. Først søger den at diagnosticere den økonomisering af universiteterne og af forskningen, som finder sted i disse år og at angive nogle konsekvenser. Dernæst søger artiklen med Dorothy Hales argumenter for øje at analysere et værket *Selvmordsaktionen* via overvejende formale

analyser med henblik på at argumentere for, at hvad dét værk fortæller om fx demokrati, om Irak og undtagelsestilstand næppe kan forstås, hvis læseren fra begyndelsen vender sig mod verden i stedet for værket, men tværtimod forudsætter, at læseren insisterer på også at forsøge at forstå, hvad der sker *i* værket.

Også *Frederik Tygstrup og Isak Winkel Holm* fokuserer på forholdet mellem det litterære værk og det politiske. Udgangspunktet er her, at litteraturen er politisk for så vidt, at den repræsenterer verden og i denne repræsentationelle handling bidrager til en generel kulturel poetik, hvor virkelighedsbilleder konstrueres og cirkuleres – ikke vilkårligt, men i forhold til en institutionaliseret praksis for det litterære. Forfatterne foreslår derfor, med udgangspunkt Ernst Cassirers begreb om 'symbolske former', at man skelner mellem en generel kulturel poetik og en specifik litterær, og de argumenterer for den politiske betydning af litterære repræsenterende praksisser beror på den måde, hvorpå de aktiverer et fælles kulturelt repertoire af historiske symbolske former, imens de samtidig afviger fra de almindelige måder, hvorpå disse bliver behandlet.

Jacob Bøggild skriver i sin artikel »Marx' spøgelses ifølge Derrida« om Jacques Derridas Marxlæsning i *Spectres de Marx*. I denne studie, undersøger Derrida hvorledes en række centrale tekster af Marx hjem søges af de samme forhold og konstruktioner, som han forsøger at gøre op med, og Derrida forklarer disse spøgelses tilstedeværelse med reference til en betragtning gjort af Shakespeares Hamlet: Tiden er ude af lave, eller som det hedder på engelsk, »out of joint«, dvs. ude af led. Grundlaget for den marxistiske tænkning, den historiske materialisme, antastes hermed. Bøggild fokuserer i sin artikel på Richard Halperns marxistiske kritik af Derridas studie og kritiserer Halpern for at overse sprogproblematikken hos Derrida. Denne forfølger Bøggild til gengæld og anskuer en række centrale marxistiske figurer og begreber herigennem, blandt andet med inddragelse af Sartre, Shakespeare og Kierkegaard, og konkluderer, at Derrida fokuserer på spøgelsens karakter af intethed og imaginaritet for at advare imod den type rigide begrebsdannelse omkring menneskets og arbejderens historie, som marxismen ellers har excelleret i.

Kultur og klasse beskriver således på én gang to forskellige områder, som hver for sig er aktuelle, og et konvergensfelt. Både en paraply og et prisme.

I dette nummer fungerer det som et prisme, idet vi har givet bidragsyderne en fælles invitation og et fælles opdrag til – med udgangspunkt i de to oversatte artikler – at komme med deres bud på, hvordan 'kultur' og 'klasse' kan tænkes og teoretiseres i dag. Det har vi gjort ud fra en formodning om, at både kultur og klasse i dag mere end nogensinde

er aktuelle begreber, hvis man som intellektuel vil reflektere over vores samfund, samtid og dens produkter, men også med en åbenhed og nysgerrighed i forhold til alle inviteredes holdning.

I de kommende numre af tidsskriftet fungerer det som en paraply, idet en række af de planlagte temanumre, således fx nummer 105 om »Vold«, udgør fokuserede temanumre, der relaterer sig strammere eller løsere til titlen på det tidsskrift, der nu som før ønsker at stå som et af Danmarks bedste akademiske mødesteder.

Red.

Noter

- 1 Johan Fjord Jensen: »Det dobbelte kulturbegreb – den dobbelte bevidsthed« in Hans Hauge & Henrik Horstbøll (red.): *Kulturbegrebets kulturhistorie*, Aarhus 1988, pp. 155-91.
- 2 Michael Denning: *Culture in the Age of Three Worlds*, London 2004.
- 3 Tzvetan Todorov: *La littérature en péril*. Paris 2007.
- 4 Dorothy Hale: *Social Formalism. The Novel in Theory from Henry James to the Present*, Stanford 1998.

